

МОДЕРНІЗАЦІЯ МЕРЕЖІ, УКРУПНЕННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ—КЛЮЧОВЕ ЗАВДАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА 2022-2032 РОКИ

За матеріалами виступу на круглому столі «Стратегія розвитку вищої освіти України в умовах надзвичайних ситуацій та криз воєнного стану. Розбудова мережі закладів вищої освіти України», 23 вересня 2024 р.

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6212>

КРЕМЕНЬ

Василь Григорович

доктор філософських наук,
професор, дійсний член
(академік) НАН України і
НАПН України, президент
Національної академії
педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Анотація. Представлено основні тези виступу на круглому столі, присвяченому питанням стратегічних цілей та завдань розвитку вищої освіти в Україні, механізмів їх реалізації та критеріїв оцінювання в умовах надзвичайних ситуацій та криз воєнного стану; планування інституційного розвитку з урахуванням стратегічних цілей та завдань розвитку вищої освіти в Україні у контексті євроінтеграції. Схарактеризовано мережу вітчизняних закладів вищої освіти та її ключові проблеми: подрібненість закладів, розпорошення ресурсів, дублювання підготовки, що зумовлює низьку якість освітньої діяльності через малокомплектні групи, багатопредметні кафедри, слабкий дослідницький потенціал, примітивну інфраструктуру. Розв'язання зазначених проблем сприятиме ефективній інтеграції вищої освіти України в європейські простори вищої освіти і досліджень, інноваційному повоєнному відновленню країни.

Ключові слова: вища освіта; Стратегія розвитку вищої освіти; університетська мережа; євроінтеграція; повоєнне відновлення; Національна академія педагогічних наук України.

Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки розроблена на виконання Указу Президента «Про вдосконалення вищої освіти в Україні» від 3 червня 2020 р. (Президент України, 2020) і затверджена урядовим розпорядженням 23 лютого 2022 р., за день до початку війни (Кабінет Міністрів України, 2022).

 <p>Міністерство освіти і науки України Національна академія педагогічних наук України Інститут вищої освіти Національна академія наук України Національний Еразмус+ офіс в Україні Національні експерти з реформування вищої освіти Програми ЄС Еразмус+ Київський національний університет імені Тараса Шевченка</p> <p>ПРОГРАМА Круглого столу «СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВИТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ТА КРИЗ ВОЄННОГО СТАНУ. РОЗБУДОВА МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВИТИ УКРАЇНИ» 23 вересня 2024 р., 14.00-17.15 Конференц-зал, НЕО в Україні & Інститут вищої освіти НАПН України (Київ, вул. Бастіонна, 9, 8/9 поверх) Підключення на платформі ZOOM о 13.45</p> <p>Результати навчання: знати та розуміти стратегічні цілі та завдання розвитку вищої освіти в Україні, механізми їх реалізації та критерії оцінювання в умовах надзвичайних ситуацій та криз воєнного стану; планувати інституційний розвиток з урахуванням стратегічних цілей та завдань розвитку вищої освіти в Україні у контексті Євроінтеграції.</p> <p>Модератори: Олена СЛЮСАРЕНКО, перший заступник директора ІВО НАПН України, д.пед.н., с.н.с. Жюльєн ТАЛАНОВА, заступник НЕО в Україні, г.п.с. ІВО НАПН України, д.пед.н., проф.</p> <p>Редакція: 2 хв. – питання-відповіді, коментарі</p>	
14.00-14.10	Вступне слово Василь КРЕМЕНЬ, Президент Національної академії педагогічних наук України Світлана ШИТКОВА, Координатор Національного Еразмус+ офісу в Україні
14.10-14.30	Стратегія розвитку вищої освіти України в умовах надзвичайних ситуацій та криз воєнного стану: <i>законодавчі передумови та основні концепції модернізації мережі закладів вищої освіти</i> Михайло ВИННИЦЬКИЙ, заступник Міністра освіти і науки України, Національний експерт з реформування вищої освіти Програми ЄС Еразмус+ (15') ❖ <i>Питання-відповіді, коментарі (5')</i>
14.30-14.50	Стратегічні цілі та завдання розвитку вищої освіти в Україні, механізми їх реалізації та критерії оцінювання в умовах надзвичайних ситуацій і криз воєнного стану Олег ШАРОВ, к.ф.-м.н., доцент, генеральний директор Директорату фахової передвищої вищої освіти МОН України, Національний експерт з реформування вищої освіти Програми ЄС Еразмус+ (15') ❖ <i>Питання-відповіді, коментарі (5')</i>
15.00-15.10	Вища освіта в умовах воєнного відновлення України: <i>якою має бути Стратегія?</i> Юрій ВІТРЕНКО, к.е.н., доцент, Заслужений економіст України, провідний науковий співробітник відділу соціальних та інституційних трансформацій вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України (15') ❖ <i>Питання-відповіді, коментарі (5')</i>
15.10-15.30	Мережа закладів вищої освіти України: <i>стан і перспективи</i> Володимир ЛУГОВИЙ, д.пед.н., професор, дійсний член НАПН України, перший віцепрезидент НАПН України, Національний експерт з реформування вищої освіти Програми ЄС Еразмус+ (15') ❖ <i>Питання-відповіді, коментарі (5')</i>
15.45-16.05	Демографічні виклики та розвиток вищої освіти України в умовах воєнного стану та воєнного відновлення Дмитро ШУШПАНОВ, д.е.н., професор, завідувач відділу демографічного моделювання та прогнозування, Інститут демографії та проблем якості життя НАН України (15') ❖ <i>Питання-відповіді, коментарі (5')</i>
16.05-16.25	Інституційний розвиток з урахуванням стратегічних цілей і завдань розвитку вищої освіти в Україні: <i>досвід Київського національного університету імені Тараса Шевченка</i> Андрій ГОЖИК, к.геог.-м.н., доцент, проректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка (15') ❖ <i>Питання-відповіді, коментарі (5')</i>
16.25-16.45	Забезпечення відповідності змісту вищої освіти потребам ринку праці в умовах криз воєнного стану та відновлення країни Юрій РАШКЕВИЧ, д.техн.н., професор, член Національного агентства кваліфікацій, професор Національного університету «Львівська політехніка», Національний експерт з реформування вищої освіти Програми ЄС Еразмус+ (15') ❖ <i>Питання-відповіді, коментарі (5')</i>
16.45-17.05	Сучасне освітнє законодавство: <i>актуальні зміни в контексті Стратегії розвитку вищої освіти України</i> Олена КОЗІВСЬКА, к.и.держ.упр., керівник Секретаріату Комітету ВРУ з питань освіти, науки та інновацій, Національний експерт з реформування вищої освіти Програми ЄС Еразмус+ (7') Володимир БАХРУШИН, д.ф.-м.н., професор, член Науково-методичної ради МОН України (сектор вищої освіти), професор Національного університету «Запорізька політехніка», Національний експерт з реформування вищої освіти Програми ЄС Еразмус+ (7') ❖ <i>Питання-відповіді, коментарі (5')</i>
17.05-17.15	ПІДСУМКИ

У розробленні Стратегії активну участь узяли вчені НАПН України (Кремень, 2023).

У Стратегії зазначено, що:

- «Наукове супроводження і методичне забезпечення реалізації цієї Стратегії здійснюють Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук та Науково-методичний центр вищої та фахової передвищої освіти МОН із залученням ... інших організацій».
- «Після закінчення першого та другого етапів реалізації цієї Стратегії МОН разом із Національною академією наук та Національною академією педагогічних наук розробляє проміжні звіти, підбиваючи підсумки... Звіти повинні містити рекомендації щодо внесення необхідних змін до цієї Стратегії.» (Кабінет Міністрів України, 2022).

Стратегія реалізується в три етапи 2022-2024, 2025-2028 і 2029-2032 рр., для кожного з яких складаються операційні плани. Проекти операційних планів на наступний етап подаються МОН до Кабінету Міністрів України до 1 серпня року закінчення попереднього етапу.

Стратегія містить 5 стратегічних цілей, операційні цілі і завдання про досягнення поставлених цілей. Серед завдань: «модернізація мережі, укрупнення закладів вищої освіти, підтримка дослідницьких університетів».

Загалом Стратегія має забезпечити ефективну інтеграцію вищої освіти України в європейські простори вищої освіти і досліджень, що є одним із ключових завдань державної політики у сфері вищої освіти (Закон України, 2014).

Вчені НАПН України двічі (у березні-квітні 2022 і 2024 рр.) всебічно аналізували ефективність і конкурентоспроможність мережі державних закладів вищої освіти, у яких зосереджено близько 90 відсотків здобувачів вищої освіти країни (Кремень, Луговий та ін., 2022; Кремень та ін., 2024).

Результати першого аналізу опубліковано у 2022 р. у Віснику НАПН України у розгорнутій статті, яка викликала підвищений інтерес і має 6,5 тис. повнотекстових завантажень (Кремень, Луговий та ін., 2022); результати другого обстеження викладено у препринті у 2024 р. (Кремень та ін., 2024), розміщеному в Електронній бібліотеці НАПН України, який за неповних 5 місяців має 1,1 тис. завантажень.

Слід зазначити що за каденції чинної команди МОН України у 2023-2024 рр. прийнято 6 розпоряджень Кабінету Міністрів України щодо реорганізації закладів вищої освіти у містах Києві, Кропивницькому, Львові, Миколаєві, Одесі, Харкові.

НАПН України підтримує політику вдосконалення університетської мережі шляхом укрупнення закладів, що відповідає європейському і світовому досвіду.

Головними вадами нинішньої мережі залишаються подрібненість закладів, розпорошення ресурсів, дублювання підготовки, що зумовлюють низьку якість освітньої діяльності через малокомплектні групи, багатопредметні кафедри, слабкий дослідницький потенціал, примітивну інфраструктуру. Про це свідчить наступне:

- В Україні лише 12 (6 %) великих державних закладів за кількістю бакалаврів і магістрів. Натомість 141 (67 %) закладів малі і дуже малі, з них 50 мають менше 1 тис. студентів. Відсутні великі заклади у Дніпрі і Одесі.

- У середньому величина закладу становить 4,2 тис. студентів (4,95 тис. у самостійних закладах і 0,7 тис. у їх відокремлених підрозділах). У Дніпрі і Одесі величина закладу пересічно становить 3,2 і 3,1 тис. студентів відповідно.

- Негативні корективи в мережу, пов'язані з переміщенням закладів, людськими і матеріальними втратами, внесла війна, розв'язана РФ проти України.

- Існує велика диспропорція у реалізації переліку спеціальностей, зокрема з «менеджменту» підготовку здійснюють 145 (69 %) закладів (Кремень та ін., 2024).

При цьому ЗВО надають перевагу спеціальностям, які користуються попитом у широких верств населення, хоча часто за відповідними обсягами підготовки не потрібні суспільству і економіці. Натомість, важливі для інноваційного, високотехнологічного розвитку, підвищення обороноздатності країни спеціальності нерідко дефіцитні. Серед них «суднобудування», «атомна енергетика», «авіаційний транспорт». Зокрема, спеціальність «суднобудування» не надається в Києві, яка затребувана промисловістю міста.

- Нерідко відкривається підготовка за спеціальностями дуже далекими від профілю закладу, при цьому профільні спеціальності залишаються без уваги. Зокрема філософів готують заклади політехнічного, технологічного, авіаційного профілів, а політологів — політехнічного, машинобудівного, аграрного, будівельного профілів.

- Серед вірогідних кандидатів на об'єднання/приєднання відокремлені підрозділи, особливо ті, що дублюють підготовку у містах, де вони знаходяться.

- Водночас у 10 областях існують університетські міста, де історично знаходяться державні ЗВО або новоутворені заклади є єдиними. Хоча їх величина часто мала, ці заклади все ж слід залишити як містоутворювальні. Більше того, їм слід надати цільову допомогу у розвитку конкурентоспроможності.

Із зазначеного вище можна зробити такі **висновки** (Кремень, 2023; Кремень та ін., 2024):

- 1) Аналітичний огляд характеристик вітчизняної мережі 209 державних закладів вищої освіти (ЗВО), які складають основу національної вищої

освіти, виявляє низку мережевих недосконалостей щодо ефективності і конкурентоспроможності вітчизняної вищої освіти.

- 2) Мережа містить як потужні заклади, що беруть участь у провідних міжнародних рейтингах, але яких небагато, так і значну кількість слабких, неефективних ЗВО.

- 3) Національна мережа ЗВО потребує оптимізації з огляду на домінування малопотужних закладів, які не спроможні забезпечити необхідну якість освіти, часто дублюють підготовку в одному місті, готують фахівців за спеціальностями, які не актуальні для суспільства, економіки, не відповідають профілю закладу, натомість споживають значні ресурси.

- 4) Результати аналітичного дослідження можуть слугувати підставою для прийняття рішень з підвищення ефективності й конкурентоспроможності ЗВО України, насамперед шляхом їх укрупнення, для проведення пріоритетних реформ вищої освіти, необхідних у воєнний і післявоєнний періоди, підвищення обороноздатності держави та успішної євроінтеграції країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Закон України «Про вищу освіту». (2014, 1 липня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
- Кабінет Міністрів України. (2022, 23 лютого). *Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки* (286). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-p>
- Кремень, В.Г. (2023). Університетська мережа в Україні: необхідність модернізації: За результатами наукової доповіді на засіданні Стратегічної сесії керівників закладів вищої освіти, 2 березня 2023 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 5(1), 1-4. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5106>
- Кремень, В.Г. (ред.) Луговий, В.І., Саух, П.Ю., Драч, І.І., Слюсаренко, О.М., Скиба, Ю.А., Жабенко, О.В., Калашнікова, С.А., Таланова, Ж.В., Петроє, О.М., Оржель, О.Ю., Регейло, І.Ю. & Набок, М.В. (2023). *Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді*: науково-аналітична доповідь. Київ: Педагогічна думка, 172 с., <https://doi.org/10.37472/NAES-IHED-2023>
- Кремень, В.Г., Луговий, В.І., Саух, П.Ю., Слюсаренко, О.М., & Таланова, Ж.В. (2024) *Мережа державних закладів вищої освіти України: аналіз ефективності та конкурентоспроможності*: препринт (аналітичні матеріали) (В.Г. Кремень, ред.). Національна академія педагогічних наук України. Київ. <https://doi.org/10.37472/NAES-IHED-2024>
- Кремень, В.Г., Луговий, В.І., Саух, П.Ю., & Таланова, Ж.В. (2022). Мережа державних закладів вищої освіти України: аналітичний огляд конкурентоспро-

можності. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(1). <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4122>

Президент України. (2020, 3 червня). *Про вдосконалення вищої освіти в Україні* (210/2020). <https://www.president.gov.ua/documents/2102020-34045>

MODERNIZATION OF THE NETWORK, CONSOLIDATION OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS AS A KEY TASK OF THE STRATEGY FOR THE DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE FOR 2022-2032

Based on the materials of the presentation at the round table "Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine in the Context of Emergencies and Martial Law Crises. Building a Network of Higher Education Institutions of Ukraine" on September 23, 2024

Vasyl Kremen

DSc in Philosophy, Professor, Full Member (Academician) of NAS of Ukraine and NAES of Ukraine, President, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The article presents the main theses of the presentation at the round table devoted to the issues of strategic goals and objectives of higher education development in Ukraine, mechanisms for their implementation and evaluation criteria in emergency situations and martial law crises; planning of institutional development taking into account the strategic goals and objectives of higher education development in Ukraine in the context of European integration. The author characterizes the network of domestic higher education institutions and its key problems: fragmentation of institutions, dispersion of resources, duplication of training, which leads to low quality of educational activities due to small groups, multi-subject departments, weak research potential, and primitive infrastructure. Solving these problems will contribute to the effective integration of Ukraine's higher education into the European higher education and research area and to the country's innovative post-war recovery.*

Keywords: *higher education; Strategy of Higher Education Development; university network; European integration; post-war recovery; National Academy of Educational Sciences of Ukraine.*

Дата публікації: 23 вересня 2024 р.